

บทที่ 4

ภูมิหลังและสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมของผู้มาทำงานต่างถิ่น

ภูมิหลังและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้มาทำงานต่างถิ่น ประกอบด้วย หัวข้อย่อย ดังนี้

- เพศ
- อายุ
- ภูมิสำเนา
- สถานภาพสมรส
- ระดับการศึกษา
- จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มาอยู่ต่างถิ่นด้วยกัน
- อาชีพเดิมก่อนมาทำงานต่างถิ่น
- จำนวนที่ดินทำกิน
- ฐานะทางเศรษฐกิจ

การนำเสนอข้อมูลด้านภูมิหลังและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ได้สรุปภาพรวมไว้ในตาราง 4.1 เพื่อให้มองเห็นภาพกว้างๆ จากนั้นจึงเจาะลึกลงในรายละเอียดแต่ละหัวข้อตามรายการข้างต้น และเพื่อให้รู้จักและเข้าใจชีวิตของผู้มาทำงานต่างถิ่นชัดเจนขึ้น จึงได้นำประวัติย่อไปนำเสนอไว้ที่ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1 : แสดงข้อมูลจำเพาะด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของ
กลุ่มตัวอย่างเมื่อมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก

เพศ	อายุ	ภูมิลำเนา (จังหวัด)	สถานภาพ สมรส	การ ศึกษา	คนในครอบครัว มาทำงาน ด้วยกัน	อาชีพเดิม ก่อนมาทำ งาน	จำนวน ที่ดิน	ฐานะ ทางบ้าน
ชาย	42	ร้อยเอ็ด	สมรส	ป.4	--	เกษตรกร	>20ไร่	พอใช้
ชาย	18	นครพนม	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	<20ไร่	พอกิน
ชาย	16	อุดรธานี	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	ยากจน
ชาย	16	อุดรธานี	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่มี	ยากจน
ชาย	27	อุบลฯ	สมรส	ป.6	-	เกษตรกร	<20ไร่	ปานกลาง
ชาย	21	เพชรบูรณ์	โสด	มศ.5	-	ค้าขาย	ไม่มี	ปานกลาง
ชาย	17	อุดรธานี	โสด	ม.6	-	เกษตรกร	<20ไร่	พอกิน
ชาย	21	สกลนคร	โสด	ปวส.	-	เกษตรกร	<20ไร่	ปานกลาง
ชาย	19	พะเยา	โสด	ม.6	-	เกษตรกร	>20ไร่	ยากจน
หญิง	19	เชียงราย	สมรส	ป.4	-	เกษตรกร	<10ไร่	ยากจน
หญิง	12	อุดรธานี	โสด	ป.4	-	เกษตรกร	ไม่รู้	ยากจน
หญิง	28	พิษณุโลก	สมรส	ป.4	-	เกษตรกร	ไม่มี	พอกิน
หญิง	17	อุดรธานี	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอใช้
หญิง	24	อุดรธานี	หย่าร้าง	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอใช้
หญิง	15	ขอนแก่น	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอใช้
หญิง	24	ขอนแก่น	โสด	ป.6	น้อง	เกษตรกร	<20ไร่	ปานกลาง
หญิง	24	ขอนแก่น	หย่าร้าง	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอกิน
หญิง	19	พิษณุโลก	สมรส	ป.6	สามี	เกษตรกร	<20ไร่	พออยู่ได้
หญิง	17	สุรินทร์	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอกิน
หญิง	12	ชัยภูมิ	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	ยากจน
หญิง	16	ขอนแก่น	โสด	ป.6	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอกิน
หญิง	17	ศรีสะเกษ	โสด	ม.3	-	เกษตรกร	ไม่มี	ยากจน
หญิง	16	ขอนแก่น	โสด	ม.3	-	เกษตรกร	>20ไร่	พอใช้
หญิง	16	กำแพงเพชร	โสด	ม.3	พ่อ	เกษตรกร	ไม่มี	พอกิน
หญิง	17	ศรีสะเกษ	โสด	ม.3	-	เกษตรกร	ไม่รู้	พอใช้
หญิง	20	แพร่	โสด	ปวช.	-	เกษตรกร	<10ไร่	พอใช้
หญิง	19	สระแก้ว	โสด	ปวช.	-	เกษตรกร	<20ไร่	พอใช้
หญิง	19	พิจิตร	โสด	ม.4	พ่อ	เกษตรกร	ไม่มี	พอใช้
หญิง	19	กำแพงเพชร	โสด	ม.6	พี่ชาย	เกษตรกร	<20ไร่	พอกิน
หญิง	16	นครราชสีมา	โสด	ม.3	-	เกษตรกร	ไม่มี	ปานกลาง

สรุปข้อมูลภูมิหลังด้านประชากรของกลุ่มตัวอย่างขณะที่มาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก

<u>เพศ</u>			
ชาย 9 คน หญิง	21	คน	
<u>อายุ</u>			
ต่ำกว่า 15 ปี	2	คน	
15-19 ปี	6	คน	
20-24 ปี	8	คน	
มากกว่า 20 ปี	4	คน	
<u>ภูมิลำเนา</u>			
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	20	คน	
ภาคเหนือ	9	คน	
ภาคกลาง	1	คน	
ภาคใต้	-	คน	
<u>สถานภาพ</u>			
โสด	23	คน	
สมรส	5	คน	
หย่าร้าง	2	คน	
<u>การศึกษา</u>			
ประถมศึกษา	17	คน	
มัธยมศึกษา	12	คน	
อนุปริญญา	1	คน	
<u>สมาชิกในครอบครัวที่เดินทางมาทำงานด้วยกัน</u>			
ไม่มีสมาชิกในครอบครัวเดินทางมาด้วย	25	คน	
มีสมาชิกในครอบครัวเดินทางมาด้วย	5	คน	
<u>อาชีพของครอบครัว</u>			
เกษตรกรกรรม	29	คน	
ค้าขาย	1	คน	
<u>จำนวนที่ดินทำกิน</u>			
ไม่รู้ว่าตนเองมีกี่ไร่	10	คน	
ไม่มีที่ดิน	7	คน	
มีที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่	2	คน	
มีที่ดินน้อยกว่า 20 ไร่	8	คน	
มากกว่า 20 ไร่	20	คน	

ฐานะทางเศรษฐกิจ

ยากจน	7	คน
พอมือพอใช้	23	คน
ดี	-	คน

เมื่อได้นำเสนอข้อมูลภาพรวมภูมิหลังและสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมของผู้มาทำงานต่างถิ่นข้างต้นแล้ว จะนำเสนอข้อมูลในแต่ละประเด็นต่อไป

1. เพศ

เนื่องจากชลบุรีเป็นเขตเมืองอุตสาหกรรม และธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมเป็นประเภทอุตสาหกรรมเบา ที่ต้องใช้แรงงานไร้ฝีมือผู้หญิงจำนวนมาก เช่น โรงงานทำเสื้อผ้า สิ่งทอ รองเท้า อิเล็กทรอนิกส์ จึงทำให้ชลบุรีเป็นตลาดแรงงานแหล่งใหญ่สำหรับแรงงานผู้หญิง ข้อมูลจากโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้แรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะจะมีสัดส่วนของแรงงานหญิง : แรงงานชายในสัดส่วนประมาณ 70:30 สาเหตุที่ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมต้องการแรงงานหญิงมากกว่าชาย เนื่องจากลักษณะของการทำงานในขบวนการผลิตเป็นงานซ้ำซาก ต้องทำเหมือนๆ กันเกือบทุกวัน เป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ความใจเย็น และต้องใช้ความอดทน ซึ่งลักษณะของงานดังกล่าว ผู้หญิงจะทำได้ดีกว่าผู้ชาย เนื่องจากมีความละเอียดและอดทนทำงานซ้ำซากได้มากกว่า ส่วนผู้ชายมักจะทำได้ไม่นาน และไม่ค่อยสนใจงานประเภทนี้

2. อายุ

ตารางที่ 4.2 : แสดงอายุของกลุ่มตัวอย่างเมื่อมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก

เพศ	อายุเมื่อมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก (หน่วย : ปี)			
	ต่ำกว่า 15 ปี	15-19 ปี	20-24 ปี	25 ปีขึ้นไป
ชาย	-	5	2	2
หญิง	2	14	4	1
รวม	2	19	6	3

จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างเมื่อมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก มีอายุระหว่าง 15-19 ปีมากที่สุด รองลงไปคือ 20-24 ปี สำหรับกลุ่มคนที่อายุน้อยกว่า 15 ปี หรือมากกว่า 24 ปี จะน้อยลงตามลำดับ เหตุผลที่ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15-19 ปีน่าจะมีสาเหตุมาจากความพร้อมของร่างกายที่เริ่มโตเป็นผู้ใหญ่ หรือรอให้จบมัธยมต้นเสียก่อน ประกอบกับกฎหมายแรงงานก็กำหนด หลักเกณฑ์การรับคนเข้าทำงานจะต้องมีอายุอย่างน้อย 15 ปี โดยต้องมีหลักฐานสำคัญที่ใช้ในการเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมคือ บัตรประชาชน ซึ่งจะสามารถทำได้ก็ต่อเมื่ออายุครบ 15 ปี บริบูรณ์ และกลุ่มตัวอย่างเองก็มีความคิดเห็นในทำนองเดียวกันว่า “พอเรียนจบประถมตอนนั้นก็ยังไม่คิดอยากมา เพราะยังเด็กอยู่ ตัวยังเล็กอยู่” หรือ “ตอนนั้นยังเด็ก พ่อแม่จึงไม่ให้มา พอโตหน่อยพ่อแม่จึงยอมให้มา” หรือบางคนก็จะบอกว่า “อยากมาแต่มาไม่ได้เพราะยังไม่มีบัตรโรงงานเขายังไม่เอา” หรือบางคนก็จะบอกว่า “ยังเรียนไม่จบ ม.3 จบก่อนจึงจะมา”

จากข้อมูลพบว่าในกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีนั้น มีเฉพาะเพศหญิงเท่านั้น และจากการสัมภาษณ์พี่หญิงและอร ที่ต้องไปทำงานต่างถิ่นตั้งแต่อายุ 12 ปีนั้น พี่หญิงบอกว่า “ที่บ้านจนมาก พี่หญิงคิดตลอดเวลาว่าจะต้องหาเงินมาช่วยพ่อแม่เลี้ยงน้องให้ได้ พอจบ ป.4 สอบวันสุดท้าย ผลการสอบยังไม่ออกเลย มีคนมาชวนไปทำงานก็เก็บเสื้อผ้าใส่ถุงกระดาศไปกับเขาเลย แม่ก็อนุญาต เพราะที่บ้านจน”

อร ก็เช่นกันอรบอก “ที่บ้านยากจน พอจบ ป.4 แม่บอกให้ไปทำงานกรุงเทพฯ อรไม่ยอมไป แต่แม่ให้ไปก็ต้องไป แม่ให้ไปเป็นลูกจ้างช่วยเขาเลี้ยงน้อง”

ในกลุ่มคนที่ไปทำงานต่างถิ่นที่อายุมากขึ้น เช่น อายุ 20-24 ปี ซึ่งในสังคมชนบทจะถือว่าเป็นพวกที่โตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เหมือนกับเขียวที่ขณะนี้อายุ 19 ปี แต่เขียวบอกว่า “ผมอายุปานนี้แล้ว โตเกินไป อายุเท่าผมแถวบ้านเขาเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่แล้วทำอะไรต้องคิด เพราะเป็นคนอื่นก็มีครอบครัวไปหมดแล้ว”

กลุ่มตัวอย่างที่ไปทำงานต่างถิ่นช่วงอายุดังกล่าว มักจะเป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว หรือไม่ก็มีสถานภาพหย่าร้าง โดยเฉพาะเพศหญิงที่ไปทำงานต่างถิ่นเมื่อช่วงอายุดังกล่าวและสมรสแล้ว มักจะมีสถานภาพหย่าร้างมากกว่าเพศชาย ดังนั้นในกลุ่มคนที่อายุมากขึ้น ปัจจัยที่เกี่ยวกับครอบครัว จะเข้ามาเมื่อความสัมพันธ์กับการออกไปทำงานต่างถิ่นเช่น กรณีของ สาย หรือ นงคราญ ซึ่งสถานภาพหย่าร้างทั้งคู่จะพูดเหมือนกันว่า “ก่อนแต่งงานก็คิดอยากมาหางานทำกับเขาเหมือนกัน แต่พอแต่งงานก็เลิกคิด ตอนนี่เลิกกันไปแล้ว จึงมาหางานทำได้” หรือ ในกรณีของ หลอด (สมรส) บอกว่า “ตอนที่ เป็นสาว ไม่คิดอยากไปทำงานที่ไหน ไม่อยากไปเลย อยากอยู่กับพ่อแม่ แต่แต่งงานแล้วแฟนชวนไปทำงานหาเงินก็ต้องไป เพราะต้องเลี้ยงดู ครอบครัว” หรือ ลุงวิเชียร (สมรส) ที่ออกมาทำงานเมื่ออายุ 40 ปี บอกว่า “ตอนเป็นหนุ่มยังไม่แต่งงาน อยากไปทำงาน แต่พ่อแม่ไม่ให้ไป พอแต่งงานก็เลยไปไม่ได้ จนอายุปานนี้ ตอนนี่ลูกโตหมดแล้ว จึงพอจะมาได้”

3. ภูมิสำเนา

กลุ่มตัวอย่างจะมีภูมิสำเนาอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด รองลงไปเป็นภาคเหนือ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาคเหนือตอนล่าง เช่น พิจิตร พิษณุโลก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์)

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนผู้ย้ายถิ่นที่มีภูมิสำเนาในภาคต่าง ๆ จำแนกตามเพศ

เพศ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	เหนือ	ใต้
ชาย	7	-	2	
หญิง	13	1	7	-
รวม	20	1	9	-

ประเด็นที่น่าสนใจ และเป็นความแตกต่างด้านทัศนคติ ที่มีต่อการออกมาทำงานต่างถิ่นของคนในภาคอีสาน และคนในภาคเหนือตอนบน คือ คนในภาคอีสานส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการไปหางานทำเป็นลูกจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ หรือตามเมืองใหญ่ๆ แต่คนในภาคเหนือตอนบนจะไม่สนใจที่จะเข้ามาทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และไม่ชอบไปทำงานที่ไกลจากท้องถิ่นของตน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีภูมิสำเนาในภาคอีสานส่วนมากจะพูดว่า อยากไปทำงานกรุงเทพฯ หรืออยากทำงานในโรงงาน ดังนั้นในโรงงานอุตสาหกรรมจึงพบคนอีสานเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันจะหาคนงานที่มาจากภาคเหนือตอนบนในโรงงานอุตสาหกรรมได้น้อยมาก แต่จะพบมากในธุรกิจการบริการ โดยเฉพาะตามร้านอาหาร

เกี่ยวกับค่านิยมในการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวเจ็ดหนุ่มภาคเหนือจากจังหวัดพะเยา ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจมาก เจ็ดบอกว่า “ผมทำงานเป็นฝ่ายบุคคลของโรงงานที่ศรีราชา ทำหน้าที่ในการไปรับสมัครคนงาน ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นคนอีสาน ที่บริษัทมีพนักงานประมาณ 1,100 คน 80% เป็นคนอีสาน ที่เหลือก็มาจากภาคต่างๆ เช่น ภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ส่วนภาคเหนือตอนบน และภาคใต้น้อยมาก ทั้งบริษัทมีไม่ถึง 10 คน ผมมีหน้าที่ไปหาคนงานที่ภาคอีสานและเพราะผมเป็นคนเหนือ ผมจึงเห็นความแตกต่างของคนภาคเหนือตอนบนและภาคอีสานได้อย่างชัดเจน “คนภาคอีสานเป็นแรงงานที่ขยัน อดทน ตั้งใจทำงานและสู้งานหนักอยากทำงานในโรงงาน แต่คนภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะพวกผู้หญิงจะไม่ค่อยสนใจงานในโรงงาน แต่ชอบงานตามร้านอาหาร ตามร้านขายของ ตามห้าง เพราะบอกว่าทำงานไม่หนัก และเป็นงานที่ตนเองทำได้ ทำแล้วสนุก ได้ทำงานไปคุยกับคนโน้นคนนี้ คุยกับแขกที่มากินข้าวบ้าง ถูกลูกค้าหยอกล้อบ้าง สนุกดี แต่งตัวสวยๆ ได้ใส่กระโปรงทำงาน”

เจ็ดบอกเพิ่มเติมอีกว่า “สาเหตุที่คนภาคเหนือตอนบนไม่ค่อยมาทำงานที่ตามเมืองใหญ่ๆ หรือทำงานในโรงงานเพราะ ภาคเหนือโดยลักษณะภูมิประเทศแล้วไม่ยากจน และอดอยากมากนัก สามารถปลูกข้าว ปลูกผักได้ ในป่าก็ยังมีของให้เก็บกิน ถ้าเปรียบเทียบกับคนภาคเหนือทำนาพื้นที่ 1 ไร่ เทียบกับคนอีสานทำนาพื้นที่ 1 ไร่ ภาคเหนือให้ผลผลิตสูงกว่าอย่างน้อยเท่าตัว นอกจากนี้ภาคเหนือยังมีป่าไม้บ้าง ทำให้มีฝนตก แต่ภาคอีสานแห้งแล้งมาก ความที่ภาคเหนือมีภูมิประเทศไม่แห้งแล้ง ประกอบกับเป็นเมืองท่องเที่ยวทำให้คนเหนือไม่ยากจนมาก สามารถอยู่ในหมู่บ้านได้สบายๆ มีอาหารการกินแบบชาวบ้านได้ตลอดทั้งปี ทำให้คนภาคเหนือไม่อดทนเท่ากับคนอีสาน

เมื่อไม่ยากจน ประกอบกับคนภาคเหนือพ่อแม่มักไม่นิยมให้ลูกหลานย้ายถิ่นไปอยู่ไกลๆ ต้องการให้อยู่ใกล้ๆ บ้าน เพราะได้เดินทางไปมาหากันได้สะดวก ส่วนใหญ่พ่อแม่ก็จะบอกว่า “ไม่ให้ไปกรุงเทพฯ หรือไปไกล ให้ไปทำงานแถวเชียงใหม่ เชียงราย พ่อแม่นิยมให้ลูกอยู่แถวเชียงใหม่ เชียงราย เนื่องจากใกล้บ้านและพูดภาษาเดียวกัน มีอะไรก็ไปเยี่ยมไปหา และช่วยเหลือกันได้”

เจ็ดบอกว่า “พ่อแม่ไม่อยากจะให้ไปทำงานไกล แต่ลูกๆ มักอยากไปเที่ยวกรุงเทพฯ ไปอยู่กรุงเทพฯ แต่เมื่อพ่อแม่ไม่ให้ไปก็ไม่ไป ยกเว้นบางหมู่บ้านที่พ่อแม่มักจะส่งลูกไปขายตัวที่กรุงเทพฯ พวกนี้ก็ไปอีกแบบหนึ่งไปเลย”

คำบอกเล่าของเจ็ด ก็จะสอดคล้องกับน้อย (คนจังหวัดแพร่) และ สุ (คนจังหวัดเชียงราย) น้อยบอกว่า “ไม่อยากจะมาทำงานไกลบ้านหรอก แต่จำเป็นต้องมา เพราะอยู่บ้านไม่มีงานทำ ไม่ชอบกรุงเทพฯ เพราะที่เที่ยวเยอะ มีแต่เรื่องชวนให้เสียเงิน เสียทอง มีแหล่งบันเทิงอบายมุขมาก” สิบบอกว่า “ตอนที่ เป็นสาวไม่เคยคิดมากรุงเทพฯ ถ้ามาก็ต้องเป็นผู้หญิงหากินเท่านั้น ไม่อยากเป็นผู้หญิงหากิน”

ในกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย การออกจากบ้านของเจ็ด เป็นการออกมาเพื่อการศึกษา, สูย้ายถิ่นตามสามี เนื่องจากสามีเป็นคนศรีราชา มีเพียงน้อยคนเดียวเท่านั้นที่มาเพื่อหางานทำ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของคนในภาคเหนือตอนบนในระดับหนึ่ง ที่มีการออกมาหางานทำต่างถิ่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. สถานภาพสมรส

พบว่า การออกมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรกกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะมีสถานภาพโสด เพราะการเป็นคนโสดทำให้ไม่ต้องมีภาระกังวลใจเกี่ยวกับครอบครัว มีความคล่องตัวสูงในการโยกย้ายเดินทาง ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างมักจะออกไปทำงานทันทีที่พ้นจากสภาวะความเป็นเด็ก หรือเมื่อพ้นจากสถานภาพการเป็นนักเรียน จึงยังไม่มีโอกาสอยู่บ้านได้นานจนถึงขั้นแต่งงาน กล่าวคือ ในกลุ่มคนที่จบชั้นประถมเมื่ออายุ 12 ปี ก็ยังเด็กเกินไปที่จะแต่งงาน ในคนกลุ่มนี้เมื่อจบแล้ว บางส่วนก็ย้ายถิ่นทันที สำหรับคนที่ออกมาทำงาน ก็อยู่ช่วยพ่อแม่ทำนา และเนื่องจากยังเป็นเด็กอยู่มากจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะสนใจเรื่องคู่ครอง เมื่อโตอายุ 15 ปี ถือว่าเป็นสาวแล้ว ก็มักจะเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ในขณะที่เดียวกันพวกที่จบมัธยมก็มักจะมาทำงานทันทีที่เรียนจบ

5. ระดับการศึกษา

ขณะที่การออกมาทำงานครั้งแรก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีความรู้ระดับประถมศึกษา รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษา มีเพียง 1 คน เท่านั้นที่จบระดับอนุปริญญา โดยไม่มีผู้ที่ยังจากบ้านครั้งแรกเมื่อจบระดับปริญญาตรีเลย

ในกลุ่มของตัวอย่างนั้น พบว่าอย่างน้อย 50% มีความต้องการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป แต่ไม่มีโอกาสเรียน แต่เนื่องจากไม่มีข้อมูลเรื่องความต้องการเรียนต่อบางส่วน จึงยังไม่อาจสรุปได้ว่า ผู้หญิงหรือผู้ชาย มีความต้องการเรียนต่อ แต่ไม่มีโอกาสมากกว่ากัน

ตารางที่ 4.4 : แสดงระดับการศึกษา จำแนกตามเพศ

เพศ	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญาตรี
ชาย	5	3	1	-
หญิง	12	9	-	-
รวม	17	12	1	-

ตารางที่ 4.5 : แสดงความต้องการทางการศึกษาแยกตามเพศ

เพศ	ต้องการเรียนต่อ แต่ไม่มีโอกาส	ไม่มีข้อมูล	ไม่ต้องการเรียนต่อ	อยากเรียนและมีโอกาส
ชาย	6	1	1	1
หญิง	9	5	4	3
รวม	15	6	5	4

เกี่ยวกับเรื่องโอกาสทางการศึกษานั้น พบว่าในกลุ่มของผู้ที่อยากเรียนต่อแต่ไม่มีโอกาสเรียน สาเหตุสำคัญมาจากการที่ครอบครัวยากจน ต้องออกมาช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานหาเงิน หรือออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา เพราะไม่มีคนช่วยทำนา

6. จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เดินทางมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรกด้วยกัน

ตารางที่ 4.6 : แสดงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เดินทางมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรกด้วยกัน

เพศ	พ่อแม่	พี่น้อง	สามี/ภรรยา	สามี ภรรยา+ลูก
ชาย	-	-	-	-
หญิง	2	2	1	-
รวม	2	2	1	-

ข้อมูลในตารางที่ 4.1 มีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 คน ที่เดินทางมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก พร้อมกับสมาชิกในครอบครัว โดยมีสุ และนุช เดินทางมากับพ่อ โช้เดินทางมากับพี่ชาย แต่มากับน้องสาว และหลอดมากับสามี จะเห็นว่าการเดินทางมาทำงานต่างถิ่นครั้งแรก เพศหญิง พี่พาทหรือต้องอาศัยคนที่พามา ที่ถือว่าเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดหรือไว้วางใจได้มากที่สุดเป็นผู้พาเดินทางมากกว่าเพศชาย เหตุผลในเรื่องดังกล่าวน่าจะเป็นเรื่องของความปลอดภัยมากกว่าเหตุผลด้านอื่น

หลังจากที่เดินทางมาทำงานแล้ว มีกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่งได้กลับมาพาสมาชิกในครอบครัวไปทำงานด้วย ด้วยเห็นว่าสถานที่ไปทำงานแห่งใหม่มีความปลอดภัย มันคงหรือดีกว่าที่อยู่เดิม เช่น จ่อย ลุงวิเชียร อี๊ดและอร จ่อยเดินทางมาทำงานก่อนในปีแรก ในปีถัดไปจ่อยก็ชวนภรรยาไปด้วย โดยจ่อยให้เหตุผลว่า “จะได้มาอยู่เป็นเพื่อนกัน อีกอย่างทำงานคนเดียวแล้วเช่าบ้านอยู่ รายได้ไม่พอค่าใช้จ่ายต้องมาช่วยกันทำงานจะได้มีเงินเหลือเก็บกลับบ้าน”

ลุงวิเชียรบอกว่า “ตกลงกับแฟนไว้ว่า จะมาหางานทำก่อน ถ้าได้งานแล้วจะมารับไปอยู่ด้วย พ่อได้งาน หาที่พักได้แล้ว ภรรยาก็ตามมา ตอนนั้นก็เอาลูกมาหมดเลย เพราะลูกบอกว่าอยู่กับป่าแล้วไม่สบาย ลุงบอกว่าเป็นห่วง เลยมาซื้อไม้ เช่าที่ปลูกบ้านอยู่ด้วยกัน ตอนนี้มีหมอดครอบครัวแล้ว ทำให้สบายใจ”

อืดบอกว่า “ทำงานที่โรงงานนี้ดี เคยมาทำก่อน แล้วกลับไปอยู่บ้าน คราวนี้มาทำใหม่เลยชวนน้องชายมาทำด้วย เพราะเห็นว่าที่นี่ดี”

อรบอกว่า “พี่สาวทำอยู่ที่นี้ พี่สาวจึงชวนมาทำด้วย”

ที่เหลืออีก 11 คน มีมาลีและนุช ย้ายตามครอบครัวมา โดยพ่อแม่มาก่อนอยู่ได้พักหนึ่งเมื่อพ่อแม่ได้งาน ได้ที่พักที่มั่นคงแล้ว ก็ไปปรับตัวมาอยู่ด้วยจะได้ไม่ต้องเป็นห่วง

อีก 2 คน ที่เป็นผู้หญิงที่แต่งงานก่อนที่จะย้ายถิ่น คือ หลอด และเรียม ก็จะทำให้สามีมาหางานก่อน พ่อได้งาน ได้ที่พัก จึงตามลงมา เพราะเรียมบอกว่า “ถ้าลงมาพร้อมกันแล้วยังไม่มีงาน ไม่มีที่พัก จะลำบาก ค่าใช้จ่ายจะสูง มันเสี่ยงเกินไป ต้องมาทีละคน”

ในกรณีที่เป็นคนโสด และมีคนในครอบครัวมาก่อน อย่างเช่น นาง เบ็ญ อ้อย ที่มีพี่น้องมาอยู่ก่อน จึงตามมาทีหลัง และเมื่อมาแล้วก็พักอาศัยอยู่กับพี่น้อง ยกเว้นอ้อยที่ไม่ได้พักกับพี่ชาย เพราะบริษัทของอ้อยจัดที่พักให้ แต่อ้อยก็บอกว่า “ถ้าพี่ชายไปไหนก็จะไปด้วย ตอนนี้อยู่ไม่ได้ที่บ้านเดียวกันแต่อยู่ใกล้กันก็อุ่นใจ”

มีน้อย โช้ และไพโรจน์ 3 คนที่มาแต่งงานหลังจากมาทำงานต่างถิ่นมาได้ระยะหนึ่ง ขณะนี้ทั้ง 3 คนก็ได้สร้างครอบครัวใหม่ที่ชลบุรี โดยเช่าบ้านอยู่ ทั้ง 3 คน ก็บอกว่า คงไม่กลับไปอยู่บ้านเดิมแล้ว เพราะอยู่ที่นี้งานดี มั่นคง

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ของการออกมาจากหมู่บ้านของครัวเรือนที่มีสมาชิกในครอบครัวมาทำงานด้วยนั้น คือในกลุ่มตัวอย่างที่มีครอบครัวแล้ว และเป็นการมายังสถานที่นั้นเป็นครั้งแรกผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะเป็นฝ่ายมาหางานทำ หาที่อยู่และดูสถานการณ์ก่อน เมื่อเห็นว่าดีก็จะเรียกให้ภรรยามาอยู่ด้วยกัน ในกรณีของบุตรจะมาด้วยหรือไม่นั้นมักจะขึ้นกับอายุของบุตร คือ ถ้ายังเล็กช่วยตัวเองไม่ได้ ก็จะฝากญาติพี่น้องที่ชนบทช่วยเหลือดูไว้ก่อน เนื่องจากทั้งสามีและภรรยาไปทำงานจะไม่มีใครดูแลบุตร

ในกรณีที่เป็นคนโสด พี่ที่มีอายุมากกว่าจะมาก่อน และถ้าพบว่าสถานที่ทำงานดีปลอดภัย ก็จะชวนน้องมาอยู่ด้วยกัน

7. อาชีพเดิมก่อนมาทำงานต่างถิ่น

อาชีพเดิมของกลุ่มตัวอย่างก่อนออกมาจากหมู่บ้านครั้งแรก 12 คน คือช่วยการเกษตรของทางบ้าน และอีก 12 คน เป็นนักเรียน (คือ เรียนจบก็มาทำงานเลย) ที่เหลือก็ทำการเกษตรของตัว หรือรับจ้างนอกการเกษตร รวม 6 คน อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีผู้ที่มีอาชีพเป็นนักเรียนถึง 12 คน แต่อาชีพของพ่อแม่ของคนกลุ่มนี้คือ ทำไร่ ทำนา ทำการเกษตร ดังนั้นอาชีพส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างก็คือ อาชีพทางด้านการเกษตร มีเพียง 1 ราย ที่ทำการค้าขาย คือไฟโรจน์โดยไฟโรจน์ช่วยพ่อแม่ขายของชำที่ตลาด ไม่ใช่ร้านค้าของตัวเอง

ตารางที่ 4.7 : แสดงอาชีพเดิมก่อนออกจากภูมิลำเนาอยู่ต่างถิ่น แยกตามเพศ

เพศ	อาชีพเดิม						
	ช่วยการเกษตรของทางบ้าน	เรียนจบมาเลย (นักเรียน)	รับจ้างนอกการเกษตร	ทำการเกษตรของตัวเอง	ค้าขาย	รับจ้างทั่วไปทางการเกษตร	อื่นๆ
ชาย	1	9	2	2	1	-	1
หญิง	11	3	2	1	1	1	-
รวม	12	12	4	3	2	1	1

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่เรียนจบแล้วออกมาจากภูมิลำเนาเดิมมาเลยส่วนใหญ่จะมีวุฒิการศึกษาในระดับ มัธยมศึกษา และผู้ที่จบชั้นประถมมักจะอยู่ช่วยพ่อแม่ทำการเกษตรสักระยะหนึ่งก่อน ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลที่เคยกล่าวได้ข้างต้นว่า อายุยังน้อย หรือยังเด็กเกินไป เมื่อจบประถมแล้วจะอยู่บ้านสักพัก รอโอกาสและเวลาในการออกมาหางานทำ

8. จำนวนที่ดินทำกิน

ตารางที่ 4.8 : แสดงจำนวนที่ดินที่ถือครอง (ไร่) แยกตามเพศ

เพศ	ไม่รู้ว่ามียี่ไร	ไม่มีที่ดินของตัวเอง	น้อยกว่า 10 ไร่	น้อยกว่า 20 ไร่	มากกว่า 20 ไร่
ชาย	1	2	-	4	2
หญิง	9	5	2	4	1
รวม	10	7	2	8	3

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะไม่ทราบว่าครอบครัวของตนเอง หรือ พ่อแม่ มีที่ดินทำกินอยู่เท่าไร ด้วยสาเหตุว่า “ไม่รู้ ไม่เคยนับ เป็นของพ่อแม่เขา หนูไม่ค่อยรู้ว่ามีเท่าไร แต่รู้ว่ามี หนูเป็นเด็กไม่ค่อยสนใจว่าพ่อแม่เขามีอยู่เท่าไร” รองลงมาคือกลุ่มที่มีที่ดินน้อยกว่า 20 ไร่

ในกลุ่มที่มีที่ดินมากกว่า 20 ไร่ ซึ่งถ้าดูจากจำนวนที่ดินและก็คิดว่าน่าจะมีจำนวนมาก และไม่น่าต้องออกมาหางานทำ แต่จากการสอบถามผู้ที่มีที่ดินเหล่านี้จะพบว่า “ที่ดินที่มีอยู่ทำนาไม่ได้ผลเต็มที่ หรือมีที่ดินแต่เอาแน่เรื่องรายได้ไม่ได้ เพราะขึ้นอยู่กับฝน ปีไหนถ้าฝนตกก็ทำนาพอได้ แต่ปีไหนฝนไม่ตกก็ทำนาไม่ได้ ที่สำคัญถึงจะมีที่นา แต่ช่วงเวลาดำเนินงานประมาณ 1 เดือน ที่เหลือก็ว่างตั้งหลายเดือน เลยคิดว่าออกมาหางานทำดีกว่า เพราะได้เงินทุกเดือน เห็นเงินทุกเดือน พวกเราทำนาก็เพื่อเก็บข้าวไว้กิน ไม่มีเงินกินจึงค่อยขายข้าว พอว่างก็มาหางานทำเอาเงินมาใช้จ่าย ชื่อของที่ยากได้บ้าง ปลูกบ้านบ้าง ถ้าไม่ทำอย่างนี้ก็ไม่มีเงินเหลือเก็บหรอก”

9. ฐานะทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 4.9 : แสดงฐานะทางเศรษฐกิจแยกตามเพศ

เพศ	ความคิดเห็นที่มีต่อฐานะของตัวเอง		
	ยากจน	พอมีพอใช้	ดี
ชาย	3	6	-
หญิง	4	17	-
รวม	7	23	-

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 23 คน มีความคิดเห็นต่อฐานะทางเศรษฐกิจของตัวเองว่า อยู่ในระดับพอมีพอใช้ และอีก 7 คน บอกว่าตัวเองฐานะยากจน คำตอบดังกล่าวอาจทำให้ขัดกับความเชื่อเดิมๆ ของเรามาบ้างของผู้ที่ออกมาทำงานในกรุงเทพฯ หรือในเมืองมักมีฐานะยากจน แต่คำตอบที่ได้รับในการสำรวจนี้กลับเป็นผู้ที่มีฐานะพอกินพอใช้ การตอบว่ายากจนหรือพอมีพอใช้ ไข่เกณฑ์ความรู้สึกของผู้ตอบเป็นสำคัญว่าตัวเขา รู้สึกว่าฐานะทางบ้านของตัวเองเป็นอย่างไร ดังนั้นคำว่าพอใช้ของคนหนึ่ง หากเอาจำนวนรายได้ไปเทียบกับอีกคนหนึ่งอาจไม่เท่ากัน เช่น เจ็ดมีที่นา 5 ไร่ แม่ขายของที่ตลาด แต่เจ็ดบอกว่าฐานะทางบ้านยากจนมาก ในขณะที่เรียมไม่มีที่นาเป็นของตัวเองเลย ต้องทำนาหาเลี้ยงครอบครัว เรียมบอกว่าฐานะพอกินพอใช้ หรือจ้อยที่พอมีที่นา 100 ไร่ บอกว่าฐานะพอใช้

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างหลายคน ถึงเกณฑ์ในการแบ่งฐานะยากจน หรือพอกินพอใช้ น่าจะสรุปได้ว่า คำว่า ยากจน หมายถึง ต้องออกไปทำมาหากิน หรือรับจ้างทุกวัน หากวันใดไม่ออกไปหากินก็จะไม่มีกิน หรือในความหมายก็คือ ไม่มีเงินสตูดิบบ้านนั่นเอง ในขณะที่คนที่ฐานะพอกินพอใช้ คือ เป็นพวกที่มักบอกว่า พอกินไปวันๆหนึ่ง ไม่ค่อยอยากอะไร มีข้าวกินทุกวัน แต่ไม่มีเงินเหลือเก็บ เอาไว้ซื้อของที่อยากได้ แค่มีกินมีใช้ไปวันๆ ไม่เหลือแต่ไม่อด

ประเด็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การเข้ามาทำงานในเมือง มิได้เป็นเรื่องของคนที่ยากจนเท่านั้น ปัจจุบันคนที่ฐานะพอกินพอกิน ตามความหมายของคนชนบทซึ่งส่วนใหญ่ที่มีที่ดินทำกิน แต่พวกเขาก็จำเป็นต้องดิ้นรนออกมาหางานทำ น่าจะชี้ให้เห็นว่า อาชีพเกษตรกรกำลังจะล้มลง หรือการทำเกษตรทำให้พวกเขาอยากจนลงจนไม่สามารถดำรงชีวิตในหมู่บ้านได้โดยทำอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว เนื่องจากระบบสังคมปัจจุบันปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตต้องซื้อด้วยเงินทั้งสิ้น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย หรือปัจจัยอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรทัศน์ฯ ที่ผันแปรไปตามกระแสทุนนิยม ในขณะที่ อาชีพทำนา ให้ผลตอบแทนได้เพียง ได้ข้าวไปเพื่อกิน และเลี้ยงคนในครอบครัวเท่านั้น ดังนั้นหากต้องการแก้ปัญหาการทิ้งบ้านของเกษตรกร โดยไม่เข้าใจปัญหาพื้นฐานด้านการเกษตร หรือไม่แก้ไขปัญหาด้านราคาพืชผลเกษตร การยับยั้งคลื่นมนุษย์ ที่ทยอยทิ้งถิ่นคงเป็นฝันที่เป็นไปไม่ได้

นอกจากความต้องการเงินที่จะนำมาใช้ในการซื้อหาปัจจัยในการดำเนินชีวิต หรือสิ่งอำนวยความสะดวกแล้ว ระยะเวลาการทำงานที่สั้นลงและการมีเวลาว่างหลังจากฤดูทำนาก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนชนบทออกมาอยู่ในเมือง เนื่องจากการทำนาในปัจจุบันใช้รถไถนา ทำให้เวลาที่ใช้ในการทำนาล้นมาก เวลาว่างจึงเหลือมากขึ้น เมื่อมีเวลาว่างแต่ไม่มีอาชีพเสริม หรืออาชีพรอง หรือถ้ามีก็ไม่แน่นอนและรายได้น้อย คนชนบทจึงมารับจ้างทำงานในเมืองเพื่อเป็นอาชีพเสริม

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย